

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 19ης Ιουλίου 2012*

«Μεταφορές — Αεροπορικές μεταφορές — Κοινοί κανόνες εκμεταλλεύσεωςτων αεροπορικών γραμμών στην Ένωση — Κανονισμός (ΕΚ) 1008/2008 — Υποχρέωση του πωλητή αεροπορικού ταξιδιού να διασφαλίζει ότι η εκ μέρους του πελάτη αποδοχή των προαιρετικών επιπρόσθετων τιμολογήσεων γίνεταιμε ενεργή συναίνεση — Έννοια των “προαιρετικών επιπρόσθετων τιμολογήσεων” — Τιμή της προσφερόμενης από ανεξάρτητη ασφαλιστική εταιρία ασφάλισης για τυχόν ακύρωση του ταξιδιού η οποία αποτελεί μέροςτης συνολικής τιμής»

Στην υπόθεση C-112/11,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Oberlandesgericht Köln (Γερμανία) με απόφαση της 2ας Μαρτίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 4 Μαρτίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης

ebookers.com Deutschland GmbH

κατά

Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände — Verbraucherzentrale Bundesverband eV,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, πρόεδρο τμήματος, R. Silva de Lapuerta, E. Juhász, Γ. Αρέστη (εισηγητή) και D. Šváby, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: J. Mazák

γραμματέας: C. Strömholm, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ’ ακροατηρίου συζητήσεως της 11ης Ιανουαρίου 2012,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η ebookers.com Deutschland GmbH, εκπροσωπούμενη από τους P. Plog και S. Zimprich, Rechtsanwälte,
- το Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände — Verbraucherzentrale Bundesverband eV, εκπροσωπούμενο από τον J. Hennig, Rechtsanwalt,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την S. Centeno Huerta,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από την C. Colelli, avvocato dello Stato,
- η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την C. Pesendorfer,
- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την H. Leppo,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους K. Simonsson και K.-P. Wojcik,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 1ης Μαρτίου 2012,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1008/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 2008, σχετικά με κοινούς κανόνες εκμετάλλευσης των αεροπορικών γραμμών στην Κοινότητα (ΕΕ L 293, σ. 3).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της ebookers.com Deutschland GmbH (στο εξής: ebookers.com), η οποία εμπορεύεται αεροπορικά ταξίδια στο Διαδίκτυο μέσω δικτυακής πύλης την οποία διαχειρίζεται η ίδια, και της Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände — Verbraucherzentrale Bundesverband eV (ενώσεως φορέων προστασίας των καταναλωτών, στο εξής: BVV), σχετικά με τη νομιμότητα του τρόπου εμπορίας των ταξιδιών αυτών.

Το νομικό πλαίσιο

- 3 Κατά την αιτιολογική σκέψη 16 του κανονισμού 1008/2008:

«Οι πελάτες θα πρέπει να είναι σε θέση να συγκρίνουν αποτελεσματικά τις τιμές των διαφόρων εταιρειών για την παροχή υπηρεσιών αερομεταφορών. Συνεπώς, το τελικό αντίτιμο που θα πρέπει να καταβάλει ο πελάτης για τις υπηρεσίες αερομεταφορών με προέλευση την Κοινότητα θα πρέπει να αναγράφεται πάντοτε συμπεριλαμβανομένων όλων των φόρων, των επιβαρύνσεων και των τελών. [...]»

- 4 Το άρθρο 2, σημείο 18, του κανονισμού αυτού καθορίζει τους κατ' αυτόν «αεροπορικούς ναύλους», ως εξής:

«οι τιμές σε ευρώ ή σε τοπικό νόμισμα που πρέπει να καταβάλλονται στους αερομεταφορείς ή στους πράκτορές τους ή σε άλλους πωλητές εισιτηρίων για την αεροπορική μεταφορά επιβατών, και όλοι οι όροι υπό τους οποίους ισχύουν οι εν λόγω τιμές, συμπεριλαμβανομένων των αμοιβών και των όρων που παρέχονται στα πρακτορεία και άλλες βοηθητικές υπηρεσίες».

- 5 Ομοίως, το άρθρο 2, σημείο 19, του εν λόγω κανονισμού καθορίζει την κατ' αυτόν έννοια των «αεροπορικών κομίστρων» ως ακολούθως:

«οι τιμές σε ευρώ ή σε τοπικό νόμισμα που πρέπει να καταβάλλονται για τη μεταφορά φορτίου, καθώς και οι όροι υπό τους οποίους ισχύουν οι τιμές αυτές, περιλαμβανομένων των αμοιβών και των όρων που παρέχονται στα πρακτορεία και άλλες βοηθητικές υπηρεσίες».

- 6 Με τον τίτλο «Πληροφόρηση και μη διακριτική μεταχείριση», το άρθρο 23 του κανονισμού 1008/2008 ορίζει στην παράγραφο του 1:

«Οι αεροπορικοί ναύλοι και τα κόμιστρα που διατίθενται στο ευρύ κοινό περιλαμβάνουν τους εφαρμοστέους όρους όταν προσφέρονται ή δημοσιεύονται σε οιαδήποτε μορφή, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου για υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών, από αερολιμένα ευρισκόμενο στο έδαφος κράτους μέλους στο οποίο εφαρμόζεται η συνθήκη. Το καταβλητέο τελικό αντίτιμο σημειώνεται πάντοτε και περιλαμβάνει τον ισχύοντα αεροπορικό ναύλο ή κόμιστρο καθώς και όλους τους εφαρμοστέους φόρους, επιβαρύνσεις, προσαυξήσεις και τέλη που είναι αναπόφευκτα και προβλέψιμα κατά τη στιγμή της δημοσίευσης. Πέραν του τελικού αντιτίμου επισημαίνονται τουλάχιστον:

- α) ο αεροπορικός ναύλος ή το κόμιστρο,
- β) οι φόροι,
- γ) τα τέλη αερολιμένος και
- δ) λοιπές επιβαρύνσεις, προσαυξήσεις ή τέλη, όπως αυτά που αφορούν την προστασία από έκνομες ενέργειες ή τα καύσιμα,

όταν τα σημεία στα οποία αναφέρονται τα στοιχεία β), γ) και δ) έχουν προστεθεί στον αεροπορικό ναύλο ή το κόμιστρο. Οι προαιρετικές επιπρόσθετες τιμολογήσεις γνωστοποιούνται σαφώς, διαφανώς και δίχως ασάφειες στην αρχή οιασδήποτε διαδικασίας κράτησης θέσεων και η αποδοχή τους από τον επιβάτη γίνεται με ενεργητική συναίνεση.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

- 7 Η ebookers.com διαθέτει αεροπορικά ταξίδια στο Διαδίκτυο μέσω δικτυακής πύλης την οποία διαχειρίζεται η ίδια. Όταν ο πελάτης επιλέγει μια συγκεκριμένη πτήση κατά τη διαδικασία κρατήσεως θέσεων, η οποία είναι προσβάσιμη μέσω της δικτυακής αυτής πύλης, εμφανίζεται άνω δεξιά στην ιστοσελίδα, υπό τον τίτλο «τα πραγματικά έξοδα του ταξιδιού σας» («Ihre aktuellen Reisekosten»), κατάλογος των συναφών με την πτήση αυτή εξόδων. Ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει, εκτός από την τιμή της καθεαυτήν πτήσεως, ένα ποσό για «φόρους και τέλη» («Steuern und Gebühren») καθώς και τα σχετικά με την «ασφάλιση για τυχόν ακύρωση» έξοδα («Versicherung Rücktrittskostenschutz»), τα οποία χρεώνονται αν δεν υπάρξει ρητή άρνηση. Το σύνολο των εξόδων αυτών αντιστοιχεί στη «συνολική τιμή ταξιδιού» («Gesamtreisepreis»).
- 8 Σε περίπτωση οριστικής κρατήσεως, ο πελάτης πρέπει να καταβάλει στην ebookers.com ποσό ίσο με αυτή τη συνολική τιμή ταξιδιού. Ακολούθως αυτή καταβάλλει το αντίτιμο του αεροπορικού εισιτηρίου στον οικείο αερομεταφορέα και τα ασφάλιστρα στην ασφαλιστική εταιρία, η οποία είναι νομικώς και οικονομικώς ανεξάρτητη του αερομεταφορέα. Ομοίως, η ebookers.com προωθεί περαιτέρω φόρους και τέλη στους δικαιούχους τους. Εάν ο πελάτης δεν επιθυμεί την ασφαλιστική προστασία, στο τέλος της ιστοσελίδας της ebookers.com πληροφορείται με ποιον τρόπο πρέπει να ενεργήσει, δηλαδή προβαίνοντας σε ρητή αρνητική δήλωση («opt-out»).
- 9 Η BVV θεωρεί ότι ο εν λόγω τρόπος εμπορίας των αεροπορικών ταξιδίων αντιβαίνει στο άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 1008/2008 και ζητεί από την ebookers.com να παύσει να προβλέπει, στο πλαίσιο της διαδικασίας κρατήσεως πτήσεων μέσω της δικτυακής της πύλης, αυτομάτως συναπτόμενη, πλην ρητής αρνήσεως, ασφάλιση για τυχόν ακύρωση του ταξιδιού. Στις 28 Δεκεμβρίου 2009, η BVV άσκησε σχετική με το ζήτημα αυτό αγωγή ενώπιον του Landgericht Bonn, το οποίο έκανε πλήρως δεκτή την εν λόγω αγωγή με την από 19 Ιουλίου 2010 απόφαση.

- 10 Στο πλαίσιο της εφέσεως που άσκησε η ebookers.com στις 23 Αυγούστου 2010 κατά της εν λόγω αποφάσεως, το Oberlandesgericht Köln ζητεί να διευκρινιστεί αν η προσφορά εκ μέρους της ebookers.com, περί της οποίας πρόκειται στην κύρια δίκη, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 1008/2008. Το αιτούν δικαστήριο, κρίνοντας ότι η λύση της διαφοράς εξαρτάται από την ερμηνεία της διατάξεως αυτής, εκτιμώντας όμως ότι ούτε από το γράμμα ούτε από το γενικό πλαίσιο της διατάξεως αυτής προκύπτει αναμφιβόλως ότι εφαρμόζεται στη διαφορά αυτή, αποφάσισε να αναστείλει τη διαφορά και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Καλύπτει η διάταξη του άρθρου 23, παράγραφος 1 του κανονισμού, [1008/2008] κατά την οποία οι προαιρετικές επιπρόσθετες τιμολογήσεις γνωστοποιούνται κατά τρόπο σαφή, διαυγή και απερίφραστο στην αρχή οιασδήποτε διαδικασίας κρατήσεως θέσεων και η αποδοχή τους από τον επιβάτη γίνεται με ενεργητική συναίνεση, και τα συνδεδεμένα με αεροπορικά ταξίδια έξοδα για παροχές τρίτων (εν προκειμένω: του προσφέροντος ασφάλιση για τυχόν ακύρωση του ταξιδιού) τα οποία ο πωλητής του αεροπορικού ταξιδιού χρεώνει στον επιβάτη μαζί με τον αεροπορικό ναύλο υπό μορφή ενιαίας τιμής;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

- 11 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν στην έννοια των «προαιρετικών επιπρόσθετων τιμολογήσεων», για τις οποίες γίνεται λόγος στο άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1008/2008, περιλαμβάνονται τα σχετικά με το αεροπορικό ταξίδι έξοδα των παροχών, όπως της αποτελούσας αντικείμενο της κύριας δίκης ασφάλισης για τυχόν ακύρωση του ταξιδιού, τις οποίες προσφέρει τρίτος πλην του αερομεταφορέα και χρεώνονται στον πελάτη από τον πωλητή του ταξιδιού αυτού μαζί με τον αεροπορικό ναύλο υπό μορφή ενιαίας τιμής.
- 12 Συναφώς, υπενθυμίζεται η πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία για την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 17ης Νοεμβρίου 1983, 292/82, Merck, Συλλογή 1983, σ. 3781, σκέψη 12· της 1ης Μαρτίου 2007, C-34/05, Schouten, Συλλογή 2007, σ. I-1687, σκέψη 25, και της 3ης Δεκεμβρίου 2009, C-433/08, Yaesu Europe, Συλλογή 2009, σ. I-11487, σκέψη 24).
- 13 Όπως σαφώς προκύπτει από τον τίτλο και το γράμμα του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 1008/2008, η διάταξη αυτή αποσκοπεί στη διασφάλιση της πληροφορήσεως και τη διαφάνεια των τιμών των αεροπορικών γραμμών και, επομένως, συμβάλλει στη διασφάλιση της προστασίας του πελάτη που χρησιμοποιεί τις εν λόγω υπηρεσίες.
- 14 Ειδικότερα, το άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1008/2008 αφορά τις «προαιρετικές επιπρόσθετες τιμολογήσεις», οι οποίες δεν είναι αναπόφευκτες, αντιθέτως προς τον αεροπορικό ναύλο και το κόμιστρο και τα λοιπά συστατικά στοιχεία της τελικής τιμής της πτήσεως για τα οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 23, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού αυτού. Επομένως, οι προαιρετικές αυτές επιπρόσθετες τιμολογήσεις αφορούν υπηρεσίες οι οποίες, ως συμπληρωματικές της καθεαυτήν αεροπορικής υπηρεσίας, δεν είναι ούτε υποχρεωτικές ούτε αναγκαίες για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων, οπότε ο πελάτης έχει την επιλογή αποδοχής ή απορρίψεώς τους. Επειδή ακριβώς ο πελάτης έχει την επιλογή αυτή, τέτοιου είδους πρόσθετες τιμολογήσεις πρέπει να γνωστοποιούνται σαφώς, διαφανώς και δίχως ασάφειες στην αρχή οιασδήποτε διαδικασίας κρατήσεως θέσεων και η αποδοχή τους από τον επιβάτη πρέπει να γίνεται με ενεργητική συναίνεση, όπως προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού αυτού.
- 15 Η ειδική αυτή απαίτηση περί των προαιρετικών επιπρόσθετων τιμολογήσεων, κατά την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1008/2008, αποσκοπεί στο να μην ωθείται ο πελάτης των αεροπορικών υπηρεσιών, στο πλαίσιο της διαδικασίας κρατήσεως πτήσεως, να

αγοράζει πρόσθετες υπηρεσίες της καθεαυτήν πτήσεως, οι οποίες δεν είναι αναπόφευκτες και απαραίτητες για τις ανάγκες της πτήσεως αυτής, εκτός αν επιλέγει ρητώς την αγορά των εν λόγω πρόσθετων υπηρεσιών και την καταβολή της συναφούς επιπρόσθετης τιμής.

- 16 Εξάλλου, η απαίτηση αυτή αντιστοιχεί με αυτήν που προβλέπει, γενικώς, όσον αφορά τα δικαιώματα των καταναλωτών, σε θέματα επιπρόσθετων τιμολογήσεων, το άρθρο 22 της οδηγίας 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τα δικαιώματα των καταναλωτών, την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 1999/44/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ L 304, σ. 64). Συγκεκριμένα, κατά τη διάταξη αυτή, πριν ο καταναλωτής δεσμευθεί από την προσφορά, ο έμπορος υποχρεούται να λάβει τη ρητή συναίνεση του καταναλωτή για κάθε πρόσθετη πληρωμή επιπλέον της αμοιβής που συμφωνείται για την κύρια συμβατική υποχρέωση του εμπόρου και δεν μπορεί αυτός να θεωρήσει ότι έχει τη συναίνεση του καταναλωτή βασιζόμενος στις προκαθορισμένες επιλογές κατά τις οποίες ο καταναλωτής αποδέχεται την εν λόγω πρόσθετη πληρωμή αν δεν υπάρξει ρητή εκ μέρους του άρνηση.
- 17 Συναφώς, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 39 των προτάσεών του, θα ήταν αντίθετο προς την σκοπούμενη με το άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1008/2008 προστασία του πελάτη που χρησιμοποιεί αεροπορικές υπηρεσίες να εξαρτάται η προστασία αυτή από το κατά πόσον η προσφερόμενη, στο πλαίσιο της διαδικασίας κρατήσεως πτήσεως, προαιρετική επιπρόσθετη υπηρεσία και η τιμολόγησή της σε σχέση με την καθεαυτήν πτήση προέρχεται από τον αερομεταφορέα ή από τρίτον που είναι νομικώς και οικονομικώς ανεξάρτητος του αερομεταφορέα. Συγκεκριμένα, αν ήταν δυνατόν να εξαρτάται η εν λόγω προστασία από την ιδιότητα του παρέχοντος την πρόσθετη αυτή υπηρεσία, ώστε να παρέχεται μόνον όταν η εν λόγω υπηρεσία προέρχεται από αερομεταφορέα, η προστασία αυτή θα μπορούσε ευκόλως να καταστρατηγηθεί και, συνεπώς, ο σκοπός αυτός ασφαλώς θα διακυβευόταν. Εν πάση περιπτώσει, η διαδικασία αυτή δεν συνάδει με το άρθρο 22 της οδηγίας 2011/83.
- 18 Επομένως, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η ebookers.com, για τους σκοπούς χορηγήσεως της προστασίας για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1008/2008, σημασία δεν έχει αν η προαιρετική επιπρόσθετη υπηρεσία και η συναφής επιπρόσθετη τιμολόγηση προτείνονται από τον οικείο αερομεταφορέα ή από συνδεδεμένο με αυτόν πάροχο, αλλά αν η εν λόγω υπηρεσία και η τιμολόγησή της έχουν σχέση με την καθεαυτήν πτήση στο πλαίσιο της συναφούς με την πτήση διαδικασίας κρατήσεως θέσεως.
- 19 Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι, αντιθέτως προς όσα διατείνεται η ebookers.com, η ερμηνεία αυτή δεν είναι ασύμβατη με το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1008/2008. Συγκεκριμένα, μολοντί, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, το αντικείμενό του καθορίζεται σε σχέση με τους αερομεταφορείς, καθόσον η διάταξη αυτή προβλέπει ότι ο εν λόγω κανονισμός διέπει τις άδειες των κοινοτικών αερομεταφορέων και το δικαίωμά τους να εκμεταλλεύονται τις ενδοκοινοτικές αεροπορικές γραμμές, εντούτοις στο αντικείμενο αυτό περιλαμβάνεται επίσης, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η «τιμολόγηση των ενδοκοινοτικών αεροπορικών δρομολογίων». Ομοίως, από το γράμμα του άρθρου 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού αυτού, συνταχθέντος με γενικούς όρους, καθώς και από τον σκοπό της επιδιωκόμενης με τον κανονισμό προστασίας, προκύπτει ότι, όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, η προβλεπόμενη με τη διάταξη αυτή απαίτηση προστασίας δεν εξαρτάται από την ιδιότητα του παρέχοντος την προαιρετική επιπρόσθετη υπηρεσία σε σχέση με την καθεαυτήν πτήση.
- 20 Κατόπιν των προηγουμένων, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι στην έννοια των «προαιρετικών επιπρόσθετων τιμολογήσεων», κατά το άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού 1008/2008, περιλαμβάνονται τα σχετικά με το αεροπορικό ταξίδι έξοδα των

παροχών, όπως της ασφαλίσεως της κύριας δίκης για τυχόν ακύρωση του ταξιδιού, τις οποίες προσφέρει τρίτος πλην του αερομεταφορέα και χρεώνονται στον πελάτη από τον πωλητή του ταξιδιού αυτού μαζί με τον αεροπορικό ναύλο υπό μορφή ενιαίας τιμής.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 21 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαινεται:

Στην έννοια των «προαιρετικών επιπρόσθετων τιμολογήσεων», κατά το άρθρο 23, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του κανονισμού (ΕΚ) 1008/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 2008, σχετικά με κοινούς κανόνες εκμετάλλευσης των αεροπορικών γραμμών στην Κοινότητα, περιλαμβάνονται τα σχετικά με το αεροπορικό ταξίδι έξοδα των παροχών, όπως της ασφαλίσεως της κύριας δίκης για τυχόν ακύρωση του ταξιδιού, τις οποίες προσφέρει τρίτος πλην του αερομεταφορέα και χρεώνονται στον πελάτη από τον πωλητή του ταξιδιού αυτού μαζί με τον αεροπορικό ναύλο υπό μορφή ενιαίας τιμής.

(υπογραφές)